

JUHÁSZ HAJNALKA

NYELVI JOGOK HELYETT NYELVSZABADSÁG?

Andrássy György: *Nyelvszabadság – Egy egyetemes elismerésre váró egyetemes emberi jog*, Dialóg-Campus, Pécs, 2013, 424 oldal

Hiánypótló mű a szó legnemesebb értelmében, elgondolkodtat és gondolkodásra készítet. A nyelvszabadság mint alapvető szabadságjog kérdéskörét veszi górcső alá a szerző jogbölcseleti, jogtörténeti és nemzetközi jogi aspektusból. A nyelvi jogok védelme szempontjából az egyik legalapvetőbb, de mégis paradox módon – napjaink nemzetközi kisebbségvédelmi rendszerében – tisztázatlan kérdéskörére keresi a választ a mű: vajon alapvető szabadságjognak tekinthető-e a nyelvszabadság? S ha igen, hogyan maradhatott ki az emberi jogok nemzetközi jogának fundamentumát lefektető Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából? A mű elolvasása után számos kérdés felvetődik a laikus vagy szakértő olvasóban, de ezek között a legmarkánsabb így fogalmazható meg: ha identitásunk alapja, hogy anyanyelvünkön szabadon fejezhessük ki magunkat, hogyan maradhatott a nyelvszabadság kérdése napjainkig megoldatlan és szabályozatlan kérdéskör? Tekintettel arra, hogy a nyelvszabadság explicit módon egyetlen nemzetközi dokumentumban, sem nemzetközi egyezményben nem szerepel, milyen szerep juthat a jövőben az ENSZ-nek és az Európa Tanácsnak e szabadság elismertetésében? Milyen feladatot kellett volna és szükséges betöltenie napjainkban azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek elkötelezték magukat az emberi jogok védelme mellett?

Alapvető problémát feszeget a szerző, nevezetesen azt, hogyan lehet, hogy a közel 35 emberi jogot, köztük a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságot elismerő Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata pontosan annak az alapvető emberi jognak az elismerésével marad adós – a nyelvszabadság elismerésével –, amely minden emberi jogunk alapja. Hiszen nyelvünk, anyanyelvünk szabad használata tesz minket képessé, hogy alapvető emberi jogainkat, szabadságjogainkat gyakorolni tudjuk, élni tudjunk ezen lefektetett és deklarált jogainkkal. A szerző a nyelvszabadságot ugyanolyan alapvető emberi jognak tartja, mint a vallásszabadságot és szólásszabadságot, és két évtizedre visszanyúló kutatásainak eredményeként kísérli meg ezt a *harmadik szabadságot* levezetni az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának értelmezéséből. A tanulmány magvát egy logikai elemzés, dedukció képezi, amely történeti perspektívából is vizsgálja a nyilatkozatot. A szerző rendkívüli részletességgel tárja fel a nyilatkozat szövegezési szakaszait, és arra a meg-

állapításra jut, hogy annak megalkotói függőben hagyták azt a kérdést, hogy létezik-e – ahogyan ő fogalmaz – „nyelvi nem-megkülönböztetéshez való jogon”¹ kívül még más nyelvi emberi jog is. A tárgyalási anyagok részletes vizsgálatával, a hosszú kutatások eredményeként arra a következtetésre jut, hogy igen, minden kétséget kizáróan létezik egy olyan alapvető nyelvi emberi jog, amelyet a nyilatkozat szövegének véglegesítéskor figyelmen kívül hagytak, mégpedig mindenki alapvető jogát a nyelvszabadságra. A szerző rendkívül részletes elemzésnek veti alá a nyilatkozatot, amelynek során arra az álláspontra jut, hogy a benne foglalt és elismert, egyes nem nyelvi emberi jogok definíciói magukban foglalnak vagy inkább magukban rejtenek bizonyos, saját vagy más nyelvek használatára vonatkozó részjogosítványokat, olyan jogot, amely bennük rejlik, s amely le is vezethető belőlük, még ha ezt a nyilatkozat kifejezetten nem is ismeri el. Ennek értelmében a könyv arra tesz kísérletet, hogy bizonyos nem nyelvi emberi jogokból nyelvi emberi jogokat vezessen le.

Andrássy György professzort e műve alapján a nyelvszabadság újrafelfedezőjének tekinthetjük. S hogy miért nem „a felfedezőjének”? Erre műve ad választ az 1831-es belga alkotmány, valamint a nyelvszabadságot elismerő magyar 1868. évi XXXVIII., valamint az 1868. évi XLIV törvénycikkek tanulmányozásával. A szerző a belga alkotmány, valamint a fent említett magyar törvénycikkek kapcsán kívánja bizonyítani, hogy bár ezen dokumentumok sem nevezik néven a nyelvszabadságot, egyértelműen elismerik azt. E tekintetben némi kritikai éllel talán annyit mindenképp érdemes megjegyezni – betudhatóan a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer sajátosságának –, hogy a nyelvszabadság elismerésének kérdése e műben egyéni dedukción alapul. Mégis a mű elolvasása után magától értetődő érzést sugall az olvasónak: az emberiség napjainkban közel 7000 nyelvet, nyelvjárást beszél, anyanyelvén, hivatalos nyelvén képes és tudja magát kifejezni, ennek segítségével tudja megélni és megvalósítani alapvető jogait. Ebből adódóan szinte kézenfekvőnek tűnik a szerző állítása, hogy a nyelvszabadság, mint alapvető szabadságjog minden emberi jogunk alapja.

Felvetődik a kérdés, hogy a szerző miért tartja a nyelvszabadság elismerését egy hiányzó láncszemnek az emberi jogok katalógusában. Talán mert úgy véli, hogy a nyelvszabadság az alapvető kiindulópontja a rendkívül érzékeny és komplex nyelvi jogi problémák megoldásának. A szerző ezen állításával minden felmerülő kétségünk ellenére egyet kell értenünk. A nyelvszabadság alapvető emberi jogként való igazolásában a szerzőt az az alapvető cél vezérli, hogy a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer jövőjére pozitív és ösztönző hatást gyakorolhat a nyelvszabadság deklarálása. Kétségtelen tény, hogy

¹ A szerző itt feltehetően a nyelvi alapon történő hátrányos megkülönböztetés vagy nyelvi diszkrimináció tilalmára is gondolt.

a nyelvi jogok védelmének tisztázatlan kérdésköre az, amellyel nemcsak a nemzetközi szervezetek, de a többnyelvűség értékét fenn hirdető Európai Unió is adós maradt napjainkig.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával kapcsolatos kutatásai eredményeinek összegzéseként a szerző hangsúlyozza: azt az alapvető célt tűzte maga elé, hogy mélyrehatóan és tüzetesen igazolja azon álláspontját és meggyőződését, hogy a nyelvszabadság egy alapvető szabadság, amely éppen olyan szabadság, mint a vallásszabadság vagy a szólásszabadság. Azzal a rendkívül komoly különbséggel, hogy míg az utóbbi szabadságjogok régtől fogva elismertek, addig a nyelvszabadság felismerése és elismerése még várat magára, ami komoly űrt képez a nemzetközi kisebbségvédelem rendszerében. A nyilatkozat jogértelmezése kapcsán a szerző logikai, történeti és eljárásjogi hiányosságokat állapít meg, valamint érveket sorakoztat fel a nyilatkozat kiegészítése mellett, amelyhez a tanulmány záróakkordjaként javaslattervezetet készített. A szerző azt a gondolatot sugallja, hogy az ENSZ, valamint az Európa Tanács égisze alatt létrejövő nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok bár célul tűzték ki az emberi jogok alapvető védelmét, a nyelvi jogok – mint alapvető emberi jogok – védelme távoli rokon maradt az emberi jogok katalógusában, a nyelvszabadság kérdésköre pedig mostoha-gyermek. Ennek is betudható a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszerben rejlő bizonytalan vibrálás, tapintható érzékenység.

A szerző elemzése és alapos kutatásra építő érvelése valóban elgondolkodtató, és egy sor kérdést indít el és inspirál. Vajon hol tartana napjainkban az emberiség, ha a szólásszabadságot vagy a vallásszabadságot a nyelvszabadsághoz hasonlóan nem ismerték volna el? Ennek függvényében már csak egy kérdés maradt, nevezetesen: létezhet-e vallásszabadság vagy szólásszabadság a nyelvszabadság létezése nélkül? Mindezen kérdésekre választ ad Andrassy György könyve, amely kétségkívül egyedülálló munka a hazai nemzetközi kisebbségvédelem szakirodalmában.